

Informe:

Vulneracions de drets en el CIE de Barcelona el 2019

El present informe es produeix com a resultat del treball desenvolupat des de l'àrea de migracions i racismes d'Irídia i el Servei d'Atenció i Denúncia davant de Situacions de Violència Institucional en el CIE de Barcelona. En el marc del nostre treball al CIE s'han realitzat 60 visites a persones internades al centre en les quals s'ha pogut fer un acompanyament personal i específic en cada cas i s'ha efectuat un monitoratge de les condicions en què es troba el CIE ubicat a la Zona Franca.

Un dels objectius de la nostra feina ha sigut ser un reforç de la figura dels advocats i advocades d'ofici. En aquest sentit s'han fet més de 30 actuacions, que inclouen comunicacions directes amb advocats i advocades de les persones internes al CIE, suport en l'elaboració de recursos i d'interpretació per als interns que no parlaven català o castellà. Finalment, s'ha realitzat la detecció de casos de violència institucional ja que Irídia ofereix un servei d'acompanyament i denúncia de casos de violència institucional, i considerem que l'aproximació del servei al col·lectiu internat és quelcom clarament singular i d'especial importància al tractar-se d'una població altament vulnerabilitzada.

La nostra feina en el CIE s'ha finançat a través d'una subvenció atorgada en el marc de la Convocatòria ordinària de subvencions de projectes i activitats per a entitats pel Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, complementada per una subvenció de la Direcció de Serveis de Drets de Ciutadania de l'Ajuntament de Barcelona i amb el suport del Programa Domèstic d'Oxfam Intermón.

Barcelona, abril 2020.

Foto de portada: Sònia Calvó

1. Introducció

Els Centres d'Internament d'Estrangers són espais on la privació de llibertat està acompanyada, com portem detectant fa anys, de vulneracions de Drets Humans cap a les persones migrants. Entenem que **l'internament de persones migrants en si mateix és una vulneració de drets** així com la deportació sense les veritables garanties que preveu la Llei d'Estrangeria.

Aquest internament es produeix en el **marc d'un procediment de devolució o d'expulsió**, a conseqüència de que les persones no es troben en situació administrativa regular, ja sigui per la seva entrada per vies no legals a l'Estat, o bé per trobar-se vivint a l'estat espanyol sense tenir la situació regularitzada o en el marc de l'execució d'una condemna penal d'expulsió.

El procés per aconseguir la regularització el marca una **Llei d'Estrangeria que fa difícil una migració per vies legals i segures**, vulnerant la dignitat de les persones migrants i posant per endavant interessos pretesament securitaris per a protegir i mantenir el control fronterer.

Així mateix, les restriccions en els processos de regularització suposa que moltes persones triguin a aconseguir regularitzar la seva situació o que, una vegada han estat regularitzades, caiguin en situació d'irregularitat sobrevinguda davant la pèrdua de feina o d'altres requisits. Cal destacar que en l'actualitat són diversos **centenars de milers de persones les que no compten amb una situació regular**, i moltes d'elles porten residint a l'estat espanyol des de fa 3, 5 o fins i tot 10 anys.

La durada de la detenció no pot superar els 60 dies i, dins d'aquest termini, si la persona no ha pogut ser deportada és posada en llibertat. Aquest temps a vegades és menor, ja que l'internament sempre depèn d'una ordre judicial i la persona pot ser posada en llibertat per aquests òrgans judicials o perquè es considera que no es podrà executar l'ordre de devolució o d'expulsió.

En la data de publicació del present informe el Ministeri d'Interior no ha publicat les dades relatives a les persones internades en els CIE durant l'any 2019. No obstant això **el 2018 es van produir un total d'11.384 deportacions**, de les quals el major nombre de persones tenen la nacionalitat marroquina, 2.801 (35,66%), o algerina, 2.511 (31,99%). **En els CIE van ser internades un total de 7.855 persones**, de les quals 179 van ser dones. D'aquest total van ser efectivament deportades 4.582 persones (58,33%).

2. Discriminació per nacionalitat

En l'informe de Servei de Jesuïtes al Migrant del 2018¹ es mostra la preocupació creixent sobre la discriminació per origen, ja que **dos terços de les persones internades en CIE durant aquest any eren procedents del Marroc i Algèria.**

De les persones visitades aquest 2019 pel grup de visites, un 85% eren procedents d'aquests dos països. Diverses persones d'aquests països van expressar haver sofert un **tracte denigrant durant el seu internament, amb insults racistes per la seva procedència, llengua o religió.**

És important destacar que el sistema de deportació marca prioritats sobre la base dels acords de repatriació existents així com sobre la base de criteris econòmics i operatius. En tot cas, és discriminatori que les possibilitats de defensa siguin inferiors així com les interpretacions jurídiques diferenciades que s'estan realitzant de les situacions personals segons la nacionalitat d'origen.

Foto: **Sònia Calvó** ↓

1. Servicio Jesuita a Migrantes, "Informe CIE 2018: Discriminación de origen", 2018.

3. Sanitat al CIE

Una de les principals vulneracions de drets que es produeixen al CIE és el dret a la salut. Tal i com recull el Servei Jesuïta Migrant en el seu Informe de 2018² “Una de les queixes més recurrents del DP i dels jutjats de control és la insuficiència dels horaris d’atenció mèdica i d’infermeria, fins ara diferents en els uns i els altres CIE. Basti assenyala les resolucions dels jutjats de control dels CIE d’Algesires-Tarifa del 21 de març i de Las Palmas del 13 de juliol. La resposta s’ha demorat. Només el plec de condicions tècniques publicat el 3 de gener de 2019 en el procés de licitació del nou contracte s’estableixen horaris uniformes i més amplis: per a l’assistència mèdica, de 08.00 a 20.00 de dilluns a divendres i de 08.00 a 13.00 el dissabte i diumenge; per a l’assistència d’infermeria de 08.00 a 22.00 al llarg de tota la setmana”.

No obstant això **el principal problema radica en el fet que el servei sanitari al CIE està externalitzat a una empresa i no entra dins del sistema de salut públic.** Cal destacar que a les presons de Catalunya és el Servei Català de Salut el que s’encarrega de l’assistència sanitària, però al CIE hi continua sent responsable una empresa licitada pel Ministeri d’Interior. En les visites una de les principals queixes que rebem de les persones internes és l’atenció mèdica. Un dels elements centrals pels quals és important que el sistema sanitari no sigui licitat pel Ministeri d’Interior és que quan es produeixen situacions de violència institucional els metges poden arribar a veure’s condicionats en el seu treball professional en dependre el seu lloc de treball dels rendiments econòmics d’una empresa que ha de guanyar un concurs públic.

2. Servicio Jesuita a Migrantes. “Informe CIE 2018: Discriminación de origen”, 2018.

4. Dret a la defensa

L'internament en CIE de persones amb la situació administrativa no regularitzada el proposa la policia i ho decideix el Jutjat d'Instrucció del lloc on ha estat detingut. Per tant, l'advocat/a d'ofici designat/a serà el del lloc on ha estat detingut i on passa a disposició judicial. Això significa que en molts casos, sobretot els d'aquells que acaben d'arribar a través de vies marítimes informals a l'estat espanyol, **tinguin al seu representant legal a centenars de quilòmetres.**

Al no procedir-se a la designació d'una nova representació lletrada en el lloc de l'internament, la persona internada o bé no pot comunicar-se amb el seu advocat/a d'ofici o únicament podrà fer-ho per telèfon. El treball del Servei d'Orientació Jurídica del CIE que es realitza des de l'Il·lustre Col·legi de l'Advocacia, atenua la situació per a aquelles persones que sol·liciten la seva assistència, però en cap cas és suficient per a garantir el dret de defensa de les persones internes.

Així mateix, un altre element clau és la **falta de traductors/es** per a aquells casos en els quals la persona no pugui entendre's amb el seu lletrat/a, més enllà dels mers actes processals a comissaria o al Jutjat. Tampoc es preveu servei de traducció perquè els interns puguin parlar amb les organitzacions socials a l'interior dels CIE. Cal destacar que aquestes organitzacions, com la nostra, fem tasques que supleixen les anomalies en el sistema de defensa de drets de les persones internes.

Un altre dels elements clau en la falta de capacitat de defensar-se de manera efectiva davant un procediment que té plenes afectacions en els seus drets fonamentals, és que per a executar l'ordre de devolució o d'expulsió administrativa, el sistema espanyol de deportació no exigeix l'autorització judicial a aquesta ordre de devolució.

5. Violència institucional al CIE

Una de les principals línies de treball de la nostra entitat és la feina relacionada amb les eventuals situacions de violència institucional que poden desenvolupar-se al CIE. El **treball continuat de visites i monitoratge**, unit a les derivacions que ens realitzen altres entitats que fan visites al CIE com Migrastudium i Tanquem Els CIE, fa que el nostre servei de visites **pugui donar resposta ràpida davant la denúncia de situacions de violència institucional**.

La nostra entitat entén la violència institucional com a tota aquella **situació de tortura, tracte o pena cruel, inhumana o degradant que es produeixi en el marc del sistema penal i en centres de privació de llibertat**. Irídia compta amb un Servei d'Atenció i Denúncia davant casos de Violència Institucional que s'activa a través dels casos que ens deriven altres entitats i a través dels que detecta el nostre equip de visites.

Durant el 2019 es van realitzar visites a 7 persones, totes d'origen marroquí i algerià, que **van manifestar haver patit agressions policials**, de les quals només van denunciar-ho 3 persones. Hem detectat que la majoria de les agressions van ser en llocs on no **hi havia cap càmera** (escales, cel·les i altres espais com els serveis).

Una de les grans dificultats en la denúncia i investigació de les agressions que es produeixen en els CIEs, és que **les víctimes i els testimonis d'aquestes agressions són expulsades escassos dies després dels fets**. Això suposa que en el moment d'interposar la denúncia, en moltes ocasions l'Administració ja està ultimant les gestions per l'expulsió de la persona agredida, o en el pitjor dels casos, ja n'ha executat la seva expulsió.

Per aquest motiu, conjuntament amb la presentació de la denúncia dels fets als jutjats, se sol·licita l'adopció de mesures cautelars perquè, entre d'altres mesures, s'acordi la **suspensió de l'expulsió de la víctima, almenys fins que se li hagi pogut prendre la corresponent declaració com a prova constituïda.**

Malgrat aquesta petició, en la majoria dels casos, els jutjats són contraris a adoptar aquest tipus de mesures i la investigació dels fets s'acaba realitzant sense un element tan essencial com és la declaració de la víctima i dels testimonis. Al ser normalment l'única prova de càrrec contra els agents, l'arxiu del procediment és habitual, restant aquest tipus de conductes en la impunitat.

Entenem que per davant de qualsevol regulació relativa a la permanència de persones en situació administrativa irregular, **l'Estat ha de vetllar per la protecció dels drets d'aquestes persones quan es trobin en el seu territori**, i molt especialment, respecte aquelles persones que estan **privades de llibertat i es troben sota la seva custòdia.**

No obstant això, en ocasions els jutjats acorden les mesures cautelars sol·licitades prioritant la investigació d'un presumpte delictes comès pels funcionaris per sobre d'una situació merament administrativa de la persona afectada. Destaquem, doncs, un cas en què un Jutjat d'Instrucció de Barcelona sí que va actuar de forma immediata i eficaç, impedit l'expulsió de la víctima i dels testimonis dels fets per tal d'investigar de forma exhaustiva els fets.

Foto: Sònia Calvó ↓

6. Intents de suïcidi i protocols d'actuació al CIE

La privació de llibertat d'una persona necessàriament afecta el seu estat psicològic i la seva salut emocional. Aquest fet es veu especialment agreujat quan aquesta persona està essent objecte d'un procediment d'expulsió d'un territori en contra de la seva voluntat. Si a aquestes circumstàncies tan complexes li sumem que les persones internes veuen com impunement es produeixen vulneracions dels seus drets per part de l'Administració i d'agents que custodien el CIE i han de vetllar per la seva salut i integritat, el resultat pot generar importants crisis psicològiques. Aquesta realitat ja ha provocat l'existència d'episodis d'intent de suïcidi dins del CIE de Barcelona.

Davant d'això, l'Administració, a part d'evitar que aquestes circumstàncies es puguin arribar a produir, hauria de vetllar perquè les persones que han viscut aquestes situacions rebin l'atenció i el tractament adequat. Per tal de verificar-ho, des d'Irídia **s'ha demanat que s'entregui còpia dels protocols d'actuació del CIE davant d'un intent de suïcidi, però l'Administració s'excusa en què els documents no són públics i es nega a explicar quins són aquests protocols.**

Si les entitats de drets humans i la ciutadania en general no pot conèixer el contingut concret d'aquest tipus de protocols, **tampoc pot fiscalitzar si són adequats ni si es compleixen.** Tanmateix, i tenint en compte l'experiència d'un cas que va passar 9 dies en aïllament després del seu intent de suïcidi, sí que podem afirmar amb absoluta rotunditat que les mesures adoptades en aquesta ocasió no garanteixen la salut i el benestar de les persones internes. De fet, **l'aïllament pot agreujar la situació** perquè produeix afectacions psicològiques en si mateixa.

7. Conclusions

Els Centres d'Internament d'Estrangers (CIE) són espais de privació de llibertat en els quals, sota autorització judicial, s'internalen fins a un màxim de 60 dies a persones que tenen vigent una ordre d'expulsió. La mesura d'internament és fortament criticada des de la seva aparició l'any 1985 a l'ordenament jurídic espanyol, per tractar-se d'una privació de llibertat en el marc d'un procediment administratiu. Això no obstant, es pretén justificar com una mesura cautelar per fer efectiva la deportació d'una persona al seu país d'origen.

Cal recordar que un dels principis rectors del dret administratiu és la proporcionalitat, establint-se a l'article 29.1 de la Llei 40/2015, de 1 d'octubre, del Règim jurídic del Sector Públic que *“las sanciones administrativas, sean o no de naturaleza pecuniaria, en ningún caso podrán implicar, directa o subsidiariamente, privación de libertad”*. Així doncs, la pròpia existència d'aquesta mesura suposa “per se” una greu anomalia del sistema que porta aparellada la vulneració de drets de les persones que es troben en situació administrativa irregular. **Els CIE es constitueixen com un engranatge més de coacció i control cap a les persones estrangeres que componen les polítiques en matèria d'estrangeria.**

Tal i com ja havíem fet en anys anteriors, i com fan multitud d'entitats de defensa de drets humans, ens veiem amb l'obligació de seguir denunciant la reiterada vulneració de drets de les persones internes, així com la forta opacitat que envolta els CIEs en general, i en especial, la manca de col·laboració per part de l'Administració en relació a les situacions de violència policial que s'hi poden produir.

8. Recomanacions

A la vista del destacat en aquest informe, des d'Irídia volem traslladar una sèrie de recomanacions a les autoritats competents:

A. Al govern de l'Estat:

- a. Que treballi en la redacció d'un projecte de reforma de la llei d'estrangeria a través de la qual s'elabori una nova regulació de la política migratòria des d'una perspectiva de respecte als drets humans, abordant, com a mínim, les següents qüestions:
 - I. Que es flexibilitzin els supòsits d'accés a la regularització adaptant-ho a la realitat, buscant garantir l'accés als drets a les persones que tenen el seu projecte vital a Espanya. En concret, que s'introdueixin o modifiquin els següents suposats:
 1. Concretament que s'estableixi que, en el cas que les persones tinguin una oferta de feina, sigui suficient portar residint a Espanya 1 any.
 2. Que al supòsit de l'arrelament social no s'exigeixi amb caràcter previ que la persona tingui un contracte de feina, sinó que sigui suficient per a adquirir el permís de residència i treball el fet que la persona estigui vivint des de fa 3 anys a Espanya.
 - II. Que es generi la figura d'un Jutjat de Garanties davant la deportació, el qual tindrà la funció d'analitzar la congruència, oportunitat i proporcionalitat d'una mesura com la repatriació en funció de l'afectació que pogués estar-se produint a drets fonamentals com el dret a la vida en família, protegit per l'art. 8 del Conveni Europeu de Drets Fonamentals. És necessari que hi hagi un control jurisdiccional de les deportacions en els dies previs al fet que es dugui a terme per a evitar situacions de vulneració de drets fonamentals que s'estan produint.

- III. Que s'elimini la possibilitat d'internar en CIEs com a detenció preventiva de persones no regularitzades amb caràcter previ a la deportació, generant alternatives de control que s'han demostrat eficaces per a aquells casos que sigui necessari.
 - IV. Que es modifiqui el règim sancionador de la llei, configurant la repatriació com una mesura d'última ràtio davant de casos en els quals realment hi hagi motius de seguretat col·lectiva justificada.
- b.** Que es realitzi un projecte de Reforma del Codi Penal que abordi la reforma de l'art. 89 d'aquest, a través de la qual:
- I. S'elimini la possibilitat de substituir la pena privativa de llibertat per l'expulsió a aquelles persones que tinguin la situació administrativa regularitzada.
 - II. Que les penes inferiors a dos anys, sobre les quals hi ha la suspensió de condemna, no puguin ser substituïdes per l'expulsió del territori i la consegüent prohibició d'entrada.
 - III. Que s'aclareixi la necessitat de realitzar en cada cas individualitzat una concreta avaluació de drets en joc enfront de la decisió de substituir la pena privativa de llibertat per l'expulsió, donant importància a la voluntat de la persona afectada.
- c.** Que s'iniciï un procés de regularització de les persones que viuen a Espanya des de fa 5 anys. Hi ha un gran nombre de persones que poden veure's sotmeses a un procés de deportació i que estan vivint en situació irregular malgrat portar molts anys residint a l'Estat. És necessari realitzar una actualització en matèria de drets civils.

- d. Que es treballi en la generació d'un sistema d'acolliment integrat que respongui a les situacions que es generen davant l'arribada de persones migrants per vies informals a causa de l'absència de vies legals i segures.
- e. Que es generin vies legals i segures d'accés a l'estat espanyol, com la possibilitat de sol·licitar protecció internacional en ambaixades o vies d'accés per raons humanitàries.
- f. Que la sanitat pública passi a encarregar-se de la sanitat en els CIEs de manera immediata per a garantir la salut de les persones privades de llibertat.
- g. Que s'estableixi un sistema de traducció efectiu i permanent en els CIEs amb les llengües que normalment se solen trobar. Així mateix, que s'estableixin mecanismes de traducció puntuals per a aquelles llengües sobre les quals no s'hagi previst que estiguin de manera permanent en el CIE.
- h. Que es garanteixi que les persones internades en el CIE tindran defensa lletrada en el lloc on siguin internades i que es prevegui que les assistències al CIE siguin remunerades a els/as advocades d'ofici.
- i. Que s'elaborin mecanismes efectius per a impedir que es realitzin identificacions policials sobre la base del perfil ètnic-racial.
- j. Que es modifiquin els protocols de la Policia Nacional respecte a les deportacions per a garantir que sempre es realitzaran amb respecte als drets humans.

B. A la Generalitat

- a.** Que de manera activa sol·liciti al Ministeri d'Interior que el Servei Català de Salut es faci càrrec de la Sanitat en els CIE.
- b.** Que generi un servei d'atenció a la ciutadania davant processos de deportació que assessori les persones que estan vivint aquesta situació així com als seus familiars, facilitant l'emissió dels documents que siguin necessaris de manera urgent perquè puguin ser utilitzats per a evitar situacions de deportació contràries a drets fonamentals.
- c.** Que s'elaborin mecanismes efectius per a impedir que es realitzin identificacions policials sobre la base del perfil ètnic-racial.

C. A l'Ajuntament de Barcelona.

- a.** Que generi un servei d'atenció a la ciutadania davant processos de deportació que assessori les persones que estan vivint aquesta situació així com als seus familiars, facilitant l'emissió dels documents que siguin necessaris de manera urgent perquè puguin ser utilitzats per a evitar situacions de deportació contràries a drets fonamentals.
- b.** Que s'elaborin mecanismes efectius per a impedir que es realitzin identificacions policials sobre la base del perfil ètnic-racial.